

De Poemp

TIJDSCHRIFT HEEMKRING DAVIDSFONDS NIJLEN
NUMMER 29 * FEBRUARI 1996 * AK 2560 NIJLEN

• *De Statiestraat in 1899. Openbaar Nijlen werd toen door één petroleumlamp verlicht!*

Ten Geleide

De Poemp en het Davidsfonds

Lieve Lezeres,
Beste Lezer,

In mei 1981 verscheen onze eerste Poemp, nu haast vijftien jaar geleden. Het kostte ons toen, zoals nu, wel wat zweet, maar zeker geen tranen. Alhoewel... ooit heb ik de Meester wel eens een traan zien weg-

pinken, maar dan van geluk om zijn heemkring. Want zoveel is wel zeker: niet alleen belangstelling voor ons dorpsverleden bindt de bonte Poempbende, maar ook en vooral openhartige, echte vriendschap.

Liefst 960 leden (van wie er ondertussen 33 overleden zijn) hebben we in de loop van vijftien jaar ingeschreven. Bijna duizend "poempisten", onder wie ù, lieve Lezeres en beste Lezer, willen dus het gezamenlijke geheugen van ons dorp ongeschonden bewaren. Want een volk zonder verleden, is geen volk.

De Poemp is de Heemkring van het Nijlense Davidsfonds. Het Davidsfonds is sedert 1875 een volksverbonden, Vlaamse kultuurvereniging, gestoeld op kristelijke gemeenschapszin. In onze tijd, die arm is

aan echt, verrijkend gemeenschapsleven is het Davidsfonds, 120 jaar na de stichting, steeds méér nodig. Daarom willen wij ook u, mensen van "De Poemp" vragen: kom bij het Davidsfonds, Vlaanderens grootste kultuurvereniging. Hoe méér heemkringers bij onze afdeling aansluiten, hoe gelukkiger uw toegenegen redactie. Veel leesgenot ondertussen met de nieuwe "Poemp"!

☞ *Walter Caethoven*

Davidsfonds

Actief Vlaams,
actief christelijk,
èn onafhankelijk.

Hoe lid worden?

Lid van het Davidsfonds bent u al vanaf 675 fr. Maar in feite kost het u niets, integendeel. Voor uw bijdrage mag u inderdaad boeken, cassettes en CD's kiezen uit het rijke DF-aanbod.

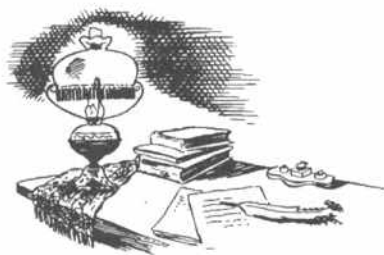
U krijgt daar nog heel wat bovenop: een Lees Wijzer met aantrekkelijke voordeelbons voor in het totaal 10.000 fr., en een jaarabonnement van 8 nummers op het cultuurmagazine Omtrent met aansprekende artikels... Maar ook uitnodigingen voor activiteiten in uw omgeving en een lidmaatschapskaart met talrijke kortingen.

Zin om mee te doen? Neem dan even contact op met:

- R. Claes, Heibloemstraat 81, ☎ 481.82.58 of
- W. Caethoven, Zandvekenvelden 12A, ☎ 481.85.70.

Word lid

van Vlaanderens eerste cultuurbeweging!

Werken mee aan dit nummer:

Redactie: Jos Bastiaens, Hypoliet Budts, Walter Caethoven, Emiel De Deyne, Jef Peeters en Rosette Rymenants.

Fotografie: Fr. Raets, Jeannine Thys en R. Verhaegen.

Tekeningen: D. Lieckens, Marc Verreydt en DF-blad.

Grafische vormgeving en zetw.: Walter Caethoven.

Eindredactie : Rik Claes.

Losse Flodders

(4)

Em. De Deyne

Over pastoors... en andere mensen

Die andere mensen, dat zijn natuurlijk mijn parochianen. Vooral in een landelijke parochie staat ge met hen nauw in contact. "Ik ken mijn schapen, en mijn schapen kennen mij", is meer dan een boutade; het beeld van de "goede herder" is en blijft het dankbaar motief bij de aanstelling, het jubileum of het afscheid van een pastoor. Ge vergroeit met uw parochianen. Ge kent hun wel en wee, en ge leeft mee met hun vreugde en hun verdriet. Een kort bezoek naar aanleiding van een geboorte is veel meer dan gewoon een beleefdheidsbezoek. En telkens als ik de drempel overschreed van een huis waarin een zieke wachtte op wat we "de laatste Sacramenten" noemden, heb ik met innige overtuiging dat ik de woorden heb uitgesproken: "Pax huic domui...": vrede aan dit huis en aan al zijn bewoners.

Och neen, het was niet allemaal rozen-snijden! Ook onder mijn schapen waren er wel die in hun dartele overmoed verstrikt geraakten tussen de doornen. Zo is het leven nu eenmaal! Mensen blijven mensen. Maar geloof mij, de grootste lastposten gaven per slot van rekening dikwijls de diepste voldoening, en zij zijn het die het sterkst zijn blijven leven in mijn herinnering. Een moeder voelt zich toch ook het sterkst gebonden aan haar zorgenkind.

Ik laat mijn oud-parochianen nog eens voorbijtrekken aan mijn geest, in de kalme rust van mijn oude dag. Het is een lange rij geworden. Een paar pik ik eruit, tot voldoening voor mij, tot stichting voor u, hoop ik.

Als onderpastoor krijgt ge normaal, naast het gewone parochiewerk, de zorg voor enkele werken en organisaties. De voornaamste waren voor mij de Vrouwengilde (K.A.V.) en de Kajotsters.

De werking der K.A.V. was eenvoudiger, rustiger, en over de vergaderingen hing een atmosfeer van gemoedelijkheid. De behandelde onderwerpen

liepen hoofdzakelijk over de "de drie K's" : Kinderen, Keuken, Kerk. En als de aanwezigen daarbij de gelegenheid kregen tot een gezellig babbeltje bij de traditionele kop koffie was de vergadering al voor drie vierden geslaagd. Al ging de eigenlijke werking dieper dan dat: ook de vrouwen werden, langs K.A.V., betrokken bij wat leefde op sociaal gebied; de "ontvoogding van de arbeidersstand" was niet uitsluitelijk voorbehouden aan de mannen-organisaties. Maar het sociaal aspect der K.A.V. sprong toch niet speciaal in 't oog: de vrouw bleef per slot van rekening in de eerste plaats de moeder bij de haard, de begrijpende, meewerkende echtgenote, en de situatie van de buitenshuis werkende vrouw werd toch niet als probleem gesteld.

Een vergadering van de V.K.A.J. daarentegen vroeg meer afwisseling en voorbereiding, en was veel rumoeriger: die moest ge in handen houden! Toch ging er van die werking in de parochie een invloed uit die we ons nu nog moeilijk kunnen realiseren. Laat mij dus toe enkele herinneringen op te halen aan de V.K.A.J van die tijd in het algemeen, en de afdeling van Nijlen in het bijzonder.

Het was een flinke groep, stevig georganiseerd. Het ledenaantal heb ik weten aangroeien van 85 tot 265: een der sterkste afdelingen van het land. Die uitzonderlijke bloei was voor een ruim deel te danken aan de homogeniteit van de Nijlense volksgemeenschap: standenverschil was er in feite ongekend: iedereen werkte met iedereen en werd door iedereen aanvaard, ook wie in eigen thuis misschien minder steun vond. Meisjes die voortstudeerden met het oog op hogere studies waren veeleer een uitzondering, zelfs in kringen waarin dat nu op onze dagen, aangezien wordt als normaal. Ook hier was de invloed van het diamantbedrijf overwegend. De gewone ledenwerving werd er door vergemakkelijkt, en meteen het vinden van de bestuursleden die het kader vormden en de verdieping der werking mogelijk maakten.

Ik wil hier gemeend hulde brengen aan allen die in die dagen de beweging hebben gedragen met de inzet van al hun mogelijkheden, met al hun jeugdig enthousiasme en idealisme, met een ware apostolaatsijver. Ik weet overigens dat zij zelf nu nog in dank terug denken aan die periode hunner jeugd die

vormend is geweest voor hun later leven. En allen herinneren zich nog stellig het vers van J. Schreurs waarmee telkens de studiekring werd besloten:

*Wij moeten melden van deur tot deur.
Wij moeten iets brengen als wierookgeur:
Wat licht in de nacht,
en wat vreugd waar men schreit.
Zo'n beetje geluk, en wat eeuwigheid!"*

Het was voor hen een aanmoediging en een programma-verklaring!

Geld was er weinig in kas. Met als voordeel dat er ook geen financiële problemen waren. Al is het wel gebeurd dat er een beroep moest gedaan worden op de H. Geest en op de hulp van een of andere sympathisant. Zo herinner ik mij nog een kerstfeest dat gevierd werd tijdens de oorlogsjaren.

Het was dus Kerstmis, en dat moest gevierd worden, heel bescheiden op zijn oorlogs, maar toch gevierd! En dat zou gebeuren op kerstdag zelf in de zaal van het hotel "Picardie", die bereidwillig ter beschikking werd gesteld door de toenmalige eigenaar, Mr. Simons.

Een feest zonder traktatie is natuurlijk geen feest: er moest dus getrakteerd worden! Maar het was oorlogstijd, en rantsoenering, en tekort aan alles en nog wat. Het volgende plan werd klaar gestoomd: een der bestuursleden kende een oorlogsrecept om "marsepein" te maken, of althans iets dat die naam waardig was. Zij had het thuis al eens geprobeerd, en het was niet tegengevallen. De hoofdingrediënten waren: aardappelen, meel, suiker, melk, wit van ei, en in plaats van de amandelen die daarbij pasten, zouden we wel gewone "okkernoten" kunnen gebruiken. In oorlogstijd moogt ge niet te nauw zien! Enkele boeren werden aangesproken en in het Oud Gesticht, waar het experiment zou plaatsvinden, werden bijeengebracht: aardappelen, melk, noodgedwongen verdund met afgeroomde melk, tarwemeel en roggemeel en, in plaats van suiker, die niet te krijgen was, de nodige "pakjes zoet" lijk dat genoemd werd. Ik denk dat het een soort sacharine was. Maar het zoette toch! Plus de noten, natuurlijk, en de eieren.

Voor de gelegenheid werd een liedje aaneengerijmd: "De bollen van Jef!" En met dat liedje zou gelanceerd worden de marsepein die aan een schappelijk prijske te koop was: zo zouden de centen binnenkomen om te feesten!

Eilaas, de mens wikte... maar God beschikte anders! Het werd vooravond van Kerstmis. Om 10 uur, als

we klaar waren met biecht horen in de kerk, ging ik nog eens met de rapte poolhoogte nemen hoe de "bollen van Jef" eruit zagen. Ik vond de werkgroep volledig kop-in, radeloos: het met zoveel zorg en verwachting afgewerkte produkt bleek een kleverig mengsel van bruinachtige kleur te zijn, totaal ongeschikt voor consumptie, ongenietbaar. Het leek werkelijk op niets, en op marsepein nog het minst van al. Zelfs het varken van Marie van Gust Sluyts wou het niet vreten!

Adieu traktatie! Adieu centen!

En wat gedaan met de vergadering die aangekondigd en voorbereid was? Die moest in elk geval doorgaan! Er werd op staande voet beslist dan maar een tombola in te richten. Bij Van Wassenhoven, de horlogemaker recht over het lokaal, was nog licht. Ik ging er aankloppen, legde kort het geval uit, en Meneer Van Wassenhoven, de goede ziel, gaf direct een serie prijzen. Als eerste prijs, een wekker en verder nog enige zilveren armbandjes en soortgelijke sieraden. De bestuursleden zouden thuis opzoeken al wat ze missen konden. En zo werd het een reuze-tombola, de prijzen schoon uitgesteld onder de kerstboom. Het liedje van "de bollen van Jef" kende een reuze-succes, zelfs zonder "bollen"; en het werd een van de mooiste kerstvieringen uit de geschiedenis van de V.K.A.J., met een enthousiasme zonder weerga!

De opbrengst van de tombola dekte ruimschoots het financieel deficit.

Er ging waarlijk een diepe invloed uit van de kajotsterswerking in die tijd, een invloed die de jeugd van vandaag niet kan begrijpen en, naar mijn vaste overtuiging, jammer genoeg moet missen. De levensomstandigheden zijn veranderd, ik weet het. En een aanpassing was noodzakelijk. Maar ik betreur dat die aanpassing nooit is gekomen. Al heeft het geen nut daarover nu te treuren, de studiedagen van die tijd, de clubs, de studiekringen, de "meetings voor meer zedelijkheid in het arbeidsmidden", de kampen van "Arbeidsvreugde" en de cursussen voor verloofden en wat weet ik al meer hebben toen aan onze jeugd een idealisme mee gegeven dat haar toeliet op haar vaandel als slagzin te schrijven: "Fier, rein, blij!"

*N*ooit vergeet ik hoe ik op een namiddag even een bezoek bracht aan een oud-kajotster die pas haar eerste kindje had gekregen. Zij zat naast de wieg met een handwerkje, stralend van jong-moe-

dergeluk. En in de loop van de conversatie zegde zij mij:

"Weet ge waaraan ik mijn geluk nu te danken heb? Aan de Kajotsters! Ge weet zo goed als ik dat ik niet altijd een heilig boontje was. Maar naar de vergaderingen kwam ik altijd regelmatig. Welnu, op een avond ging ik mijn vriendin uitroepen om er samen naar toe te gaan. Zij had geen goesting, en ik ging dan maar alleen. En, ik weet het nog heel goed, toen ik die avond terug naar huis ging, heb ik bij mijzelf gezegd: kind, gij moet veranderen of het loopt mis!"

Dat interesseerde mij natuurlijk. En ik vroeg: "Wat voor vergadering was dat? Welk was het onderwerp?"

"Dat weet ik niet meer. Ik weet nog dat het een club was..."

"En wie gaf die club?"

"... Gij!"

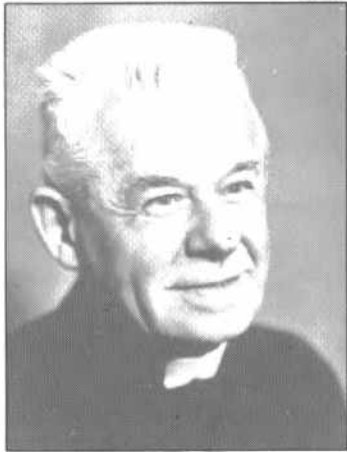
Ik stond letterlijk paf. En toen heb ik haar gezegd: "Dat was misschien een van die avonden waarop ik doodop naar huis ging, en onderweg bij mijzelf dacht: "Och, wat haalt dat allemaal uit...!"

*D*e grote figuur in de Beweging was natuurlijk Meneer Cardijn. Een der grootste gebeurtenissen uit de annalen onzer plaatselijke afdeling was zijn bezoek aan Nijlen in 1943. De benzine was streng gerantsoeneerd door de Duitsers en voorbehouden voor de allernoodzakelijkste noden, en de verkeersmogelijkheden waren zeer beperkt. We hebben Meneer Cardijn toen afgehaald met een veilig gesloten ambulancewagen van het Rode Kruis van Lier. Maar hij was er!

Als spreker was hij iets speciaals, en zijn overdrijvingen waren gekend. Maar als een profeet uit het Oude Testament sprak hij over: "de massa! De massa der jonge arbeidsters, van wie elk individu de waarde heeft van een koningsdochter!" Stil staan kon hij niet: hij wandelde al sprekend heen en weer over het podium, zonder te letten op de microfoon die daar verloren stond op het verhoog. Maar hij bezielde zijn gehoor, altijd terugkomend op de grondslagen van zijn methode: zien, oordelen, handelen!

De grootste dag die ik heb meegemaakt was de viering van het 25-jarig bestaan van zijn K.A.J. op de Heizel te Brussel in 1950. In de eretribune zaten Kardinalen en Bisschoppen, Ministers en al wat naam had in de Katholieke Arbeidersbeweging. En het stadion was gevuld met 100.000 geestdriftige

jongen mensen: *zijn* jeugd, *zijn* volk, *zijn* werking! De Paus sprak hen toe vanuit Rome over de radio. Bij het slot rees heel de massa recht en scandeerde: "Cardijn! Cardijn! Cardijn!" De ordebewaarders

• *Jozef Leon Cardijn*
(1882 - 1967)

hadden alle moeite om de hoogwaardigheidsbekleders veilig naar de uitgangen te loodsen, toen de massa het terrein bestormde, naar de tribune: één juichende menigte, met jonge vaders en moeders die hun kinderen meetrokken aan de hand, naar Cardijn. Want aan die kinderen wilden ze nu voorstellen *hun* Meneer Cardijn, de man die hun in hun jeugd had voorge-

houden de waarde van hun arbeidersleven, de zin van hun bestaan. Die de basis had gelegd voor het geluk van hun gezin.

Schone herinneringen uit de "tijd van... toen!"

Tijdens de Lourdes-bedevoert van V.K.A.J., ik meen in 1957, werd ik op de Esplanade aangesproken door een Monseigneur: de vicaris-generaal van Bordeaux. Wijzende op de armband die ik droeg, vroeg hij mij of ik ook hoorde bij "les Jocistes Belges". Op mijn bevestiging zei hij, met bewondering en wat weemoed in de stem: "Ah, Mr. l'Abbé, vous avez une belle jeunesse! Nous ne l'avons plus!"...

Hebben wij ze nog?

*M*ijn zwaarste tijd te Nijlen is wel de oorlogstijd geweest. Veel wil ik daarover niet zeggen, want de generatie van nu kan dat niet begrijpen, ik weet het. Moge zij gespaard blijven van de radeloze miserie die we toen hebben gekend. Van al die onbegrijpelijke menselijke dwaasheid!

Ik raak nooit de herinnering kwijt...

Het was tijdens de eerste oorlogsdagen: de vloed van vluchtelingen uit Limburg had heel de dag door de gemeente getrokken, de angstpsychose maakte zich ook meester van onze mensen en het dorp liep leeg. Toen ik bij valavond naar huis ging, ontmoette ik... ik blijf het voor mijn ogen zien na al die jaren: een jong moedertje met vijf kinderen: twee in de

kinderwagen en de drie andere eraan gebonden met een lintje, om ze maar niet te verliezen in de drukte. Zo'n goede jonge mens...! Haar man was opgeroepen, de angst had haar te pakken, en ze was met de anderen meegetrokken, radeloos. Tot halfweg Kessel was ze geraakt, en toen zag ze in dat het zo niet ging. En ze kwam dan maar terug, terug naar huis. Ik ontmoette ze, ik weet het nog goed, recht tegenover de winkel van Jeannette. Wanhopig schreiend stiet ze de kindervagen tegen de volksstroom in, en de oudste kinderen schreiden mee, omdat ze hun moeder zagen schreien. En er was geen schijn van mogelijkheid om ze te helpen!

A peste, fame et bello libera nos Domine...!

En op 't einde van de oorlog, toen op een nacht een vliegende bom dat huizeke op de Bist wegvaagde. De bom viel er vlak naast, en de muren werden radicaal onder het dak weggeblazen. Alles lag volkomen plat, het dakgetimmerte was neergekwakt op de plaats waar het huis had gestaan, en hield de ouders vast geklemd, zodat ze dreigden te verstikken. Het had licht gesneeuwd in de nacht. De kinderen waren, God weet hoe, uit het puin geraakt, en de ouders hoorden hoe ze, op hun blote voetjes, in de sneeuw, heen en weer liepen over het dak en scharrelden om bij hen te geraken. De burens hebben op het laatste nippertje nog iedereen kunnen redden.

En zoveel herinneringen die we liefst zouden vergeten, maar niet vergeten kunnen.

Toch leven ook andere herinneringen nog!

Op een vroege morgen, in volle oorlogstijd, werd ik uit mijn bed gebeld. Ik dacht aan een bediening, maar het was een jonge boer die voor dag en dauw kwam om niet gezien te worden. Hij bracht een zak met ik schat zo'n 20 kilo tarwe. Tarwe: een luxe! Een klein kapitaaltje in die tijd! Hij dacht dat ik best zou weten wie ik daarmee kon helpen.

We hebben er nooit een woord over gesproken. Maar verschillende gezinnen zijn die ongekende weldoener zeer dankbaar geweest.

Goede mensen toch, met wie ik lief en leed heb mogen delen. Kostbare herinneringen!

De geschiedenis van het "nief" licht.

Eerste aflevering: Kerend getij.

Op 20 oktober 1995 nam de Vlaamse Energie Maatschappij, Groep Nijlen, haar nieuwe bedrijfsgebouwen in de Koningsbaan plechtig in gebruik. In zijn gelegenheidstoespraak schetste Walter Caethoven de geschiedenis van de energiebedeling in Nijlen en enkele andere Kempense gemeenten. Van het voor VEM verrichte opzoekingswerk laat hij ook de De Poemp meegenieten in volgend verhaal over "het nief licht".

(Redaktie)

Energie is leven.

Vanaf de oertijd tot op heden is energie de sleutel naar een beter leven. Waar oorspronkelijk slechts wind-, water- en zonneënergie werden aangewend (en de mens dus probleemloos in harmonie met de natuur leefde) is onze beschaving de jongste eeuwen geëvolueerd naar een tijdperk van atoomcentrales, een tijdperk dat katastrofes als Tsjernobyl mogelijk maakte.

Een overweging om even bij stil te staan, want ondanks deze donkere gedachte is energie, elke dag opnieuw, het volle leven. Ook voor de Nijlenaar. Vraag maar aan de mannen van de VEM welke golf van onrust rijst, wanneer de "stroom" ook maar even onderbroken wordt...

Molens en nog eens molens...

Onder het Ancien Régime (tot 1789) konden water en wind niet vrij gebruikt worden. Malen b.v. was het recht van de heer, recht dat eventueel in concessie kon gegeven worden. Vanzelfsprekend konden onze voorouders zich niet zo maar bij deze dwaze, want remmende schikking neerleggen. En dus kenden handmolens en rosmolens een klandestien sukses. Zij werden door de overheid dan ook als middel tot belastingontduiking bestreden. Windmolens waren echter in onze provincie veruit het belangrijkste medium bij het gebruik van natuurlijke energie voor industriële doeleinden. Het waren bijna uitsluitend graanmolens. Uit het opzoekingswerk van Pol Van Camp (zie Poemp nr. 12) weten we dat Nijlen ooit drie molens had, waarvan nu nog twee (weinig fraaie!) rompen resten. Langs moeders zijde voel ik mij nog steeds verbonden met Nijlens molen "Dom" aan het station, waarvan de geschiedenis zeker teruggaat tot 1789. De familie Dom en haar molen vormden in elk geval gedurende méér dan een eeuw "de schakel tussen de milde aarde (maar meestal toch niet te mild!) en het dagelijks brood" voor vele Nijlenaars. Toen de "Dommen" zich in de vorige eeuw in Nijlen vestigden, was de eerste draaiende molen uit het Keltisch tijdperk inderdaad geëvolueerd tot een indrukwekkend, geperfectioneerd werktuig. Hoe belangrijk windmolens eind vorige eeuw nog waren, blijkt uit volgende cijfers. Van de totale energie gebruikt in de graanmaaldery in de provincie Antwerpen, werd 2,26 % geleverd door water, 31,92 % door stoom en 65,82 % of 1814 pk door wind.

Van stoom over gas naar elektriciteit.

Wind- en watermolens groeiden uit tot het symbool van een beschaving. Toch voelden de molenaars in het begin van deze eeuw onherroepelijk het tij keren. De energie van wind en water volstond niet om de produktie van de molens op te drijven en zou plaats maken voor een moderne, "autonome" energie. Zeker, de windmolens zullen zich

nog tot diep in de 20ste eeuw handhaven. De concurrentie van de nieuwe "Boerenbond" heeft tenslotte menig molenaar in onze contreien op de knieën gekregen. Zoals Cas Goossens het in "Bij ons in 't dorp" verhaalt, nam de molenaarstraditie een einde. De tijden veranderden. De diamantnijverheid had zich met Jan Eduard Claes sinds 1876 in Nijlen gevestigd en bood nieuwe perspectieven... maar vroeg ook nieuwe energie, "nief licht".

• De prachtige Gravenmolen te Grobbendonk.
(tekening: Steven Wilsens)

Het nief licht

James Watt had reeds in 1789 de stoommachine tot een sissend en puffend, maar toch enigszins bruikbaar aandrijftuig ontwikkeld. Toen in en om de steden een gasbedelingsnet uitgebouwd werd met als eerste doel

de verlichting van straten en gebouwen, werd meteen de basis gelegd voor het stijgende succes van gasmotoren (in 1860 door de Belg Lenoir ontwikkeld). Lier bijvoorbeeld, zorgde vanaf 1856 voor een eigen gasproductie (en vervulde zo voor één keer een voortrekkersrol in het gemeentelijke energiebeleid). In 1871 zal Van In er de eerste gasmotor in gebruik nemen. Een en ander zou ook "eenige ingezeetenen" van Nijlen in 1899 inspireren om de gemeenteraad te verzoeken "eenige straatlantaarnen te plaatsen ten einde eene behoorlijke openbare verlichting der dorpskom te hebben." Inderdaad, lieve lezer, op het einde van vorige eeuw werd openbaar Nijlen door zeggen en schrijven één petroleumlamp verlicht, zo blijkt uit de archieven. Ik denk dat deze lantaarn aan de spoorweg opgesteld was, alhoewel op enkele oude foto's ook verlichting kan opgemerkt worden aan de gevel van een potten- en pannenwinkel aan de kerk. Alhoewel het om een sierlijke lantaarn gaat, kan ik als mede-beheerder van de 2.593 straatlichten van vandaag best begrijpen dat de "ingezeetenen" van toen op uitbreiding aanstuurden. Over meer en "nief" licht zullen we het in onze volgende bijdrage hebben!

∞ Walter Caethoven

BRONNEN

- Landelijk leven in Vlaanderen (R. van der Linden, L. Vanheule, J. Verbesselt, M. Laenen)
- Bij ons in 't dorp (Cas Goossens)
- Waterdruk in Antwerpen... een stroom van elektriciteit (N. Kerckhaert en D. De Vleeschauwer)
- Industriële Revoluties in de provincie Antwerpen (R. Baetens)
- Van gaslamp tot gloeilicht (A. Devogelaere)
- Industriële archeologie in Vlaanderen (R. Baetens)
- Gemeente-archief Nijlen
(met dank aan Nora, Sandra en Jeff)

∞ Bekroond werkje
Junior Journalistwedstrijd 1995
DF-Heemkring Nijlen

Files opgelost

TINE GRIELEN - 2A ST.-CALASANZ

Ik zit al uren op mijn kamer. Ik zou kunnen eten als een paard, maar zoals gewoonlijk is pap weer niet thuis. Die files hangen me echt de keel uit. Ik droom weg naar een andere wereld zonder files, zonder zenuwachtige chauffeurs.

In mijn droomwereld is alles zeer rustig. Niet de auto's domineren hier, maar de dieren. Op de rug van een schildpad wandel ik rustig door het dorp. Boven mijn

hoofd vliegt een ooievaar, hij brengt een paar kleuters naar de klas. Ondergronds kruipt er een mol naar de bibliotheek. Wat verloopt alles vlot. Als ik denk aan de drukte die 's morgens bij ons aan de schoolpoort heerst, vormt dit toch wel een fel contrast. Opeens flitst er een dier voorbij. Het is een panter cabrio die een aantal agenten vervoert. Ze zitten misschien wel een misdadiger op de hielen of er is misschien een bankoverval gebeurd of...? Ach ja, ik weet het niet. Onderweg bemerk ik reclameborden waarop volgende tekst staat: "Heb je zin in een tochtje naar Engeland? Reserveer vandaag nog je overtocht per dolfijn voor slechts 3000 fr." Da's een goede grap! Ik schater het uit, tranen komen in m'n ogen. Wat is dat nu? Ik kan niet goed meer kijken. De beelden vervagen...

Plots ontwaak ik uit mijn droomwereld. Mam roept dat pap thuis is. Wat spijtig... ik heb dit alles maar gedroomd. Aan tafel vertel ik mijn droom. Pa luistert maar met een half oor. Hij is te moe van het lange wachten in de file!

130 jaar met St.-Cecilia te Bevel

(slot)

130 jaar : de blazers, de vieringen, de kosten

Zoals elke vereniging kende Sint-Cecilia tijdens haar 130-jarig bestaan hoogten en laagten.

Bij de stichting in 1865 telde "Sainte Cécile" ⁽¹⁾ 8 muzikanten. Toen Gust De Win, een geroutineerde trombonist en zoon van medestichter Tist ⁽²⁾, in 1885 de heer Van Hoven als muziekmeester opvolgde, waren het er reeds 9. Wanneer in 1890 het 25-jarig bestaan werd gevierd, waren er 25 spelende leden en ging er een eerste festival door.

Van 1890 tot 1904 schommelde het aantal spelende leden tussen 16 en 25.

Een tweede uitgebreider festival volgde dan in 1905 bij het 40-jarig bestaan. Maar het aantal muzikanten was dan wel gezakt tot 22.

In 1906 volgde Louis (Witje) De Win zijn vader op als dirigent en muziekmeester. Witje was een echte virtuoos op zijn klarinet en onder zijn leiding kende de fanfare een grote bloei. Meerdere muziekkuitvoeringen volgden elkaar op tot ver buiten Bevel. Voor 1909 reeds vermeldt het Vade-Mecum van de Albertina dat Sint-Cecilia optrad met 25 uitvoerders.

"Den drapeau"

Wegens de oorlog 1914-1918 kon de viering van het 50-jarig bestaan niet doorgaan. Maar eens die gedaan, hervatten de repetities en de optredens. Toen achtte men ook de tijd gekomen om voor een vlag te zorgen. Door sponsoring werd het nodige geld bijeengebracht en in 1921 kwam het voor mekaar. Voordien had men reeds een "drapeau" in roodbruin fluweel, driehoekig en in punt vastgemaakt aan de vlaggestok, die nog bestaat (foto). Het was een geschenk van Ida Raghena, enige dochter van stichter Guillaume Ragheno, die na haar huwelijk met Max Grisar van Antwerpen, tot omstreeks 1900 regelmatig op het Stijnenhof met vakantie kwam. Het beeld boven op de wereldbol is dat van Sint-Cecilia.

Met Brevet nr. IG 1532 van het koninklijk archief werd op 30 maart 1925 de titel "Koninklijke" verleend aan

Sint-Cecilia van Bevel. Tussen 1920 en 1940 schommelde het aantal leden tussen 30 en 45. Omstreeks 1930 waren al de koperen instrumenten vernikkeld geworden, zodat het gedaan was om met fijn zand en azijn de instrumenten te schuren tegen dat de fanfare met half oogst in de processie moest opstappen.

Toen de fanfare 75 jaar bestond in 1940, was het weer oorlog en kon de viering niet doorgaan. Maar in 1945, bij het 80-jarig bestaan werd de schade ingehaald met een festival dat over twee opeenvolgende zondagen was gespreid. Er moesten toen ook heel wat instrumenten bij Van Engelen te Lier bijgekocht worden omdat a) het aantal muzikanten toenam en b)

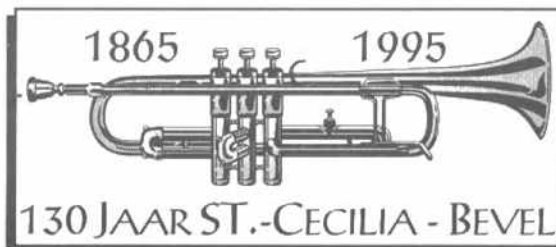
vele oudere instrumenten nog in de oude diapason stonden (de nieuwe is een halve toon lager). Diapason is de toonhoogte van de la op de toonladder. De kleine instrumenten konden zonder hoge kosten aan de nieuwe diapason aangepast worden, maar de grotere, zoals de bombardons en tuba's, werden van de hand gedaan aan een nauwelijks hogere prijs dan deze van oud koper. Zo bracht de bombardon waarop Miel Lembregts zijn heel leven had gespeeld (tot hij geen "embouchure" meer had) slechts 60 fr. op.

In 1947, toen Bevel ongeveer 1000 inwoners had, telde de fanfare 57 muzikanten. Dit is het hoogste aantal dat ooit werd bereikt. Buiten voetbal was andere ontspanning dan toneel en muziek nauwelijks mogelijk. De schade door de oorlog veroorzaakt diende wederopgebouwd en de middelen hiervoor waren schaars. Stilaan beterde de toestand en in 1949 kon er een nieuwe vlag besteld worden. Toen begon men ook aan uniformen te denken. Hiermee werd pas in 1964 een begin gemaakt toen kepies werden aangekocht (zie foto van muziekmeester Witje in dit nummer).

Eeuwfeest

Bij het 100-jarig bestaan in 1965, werden de muzikanten helemaal in kostuum gestoken en werd het eeuwfeest gevierd met groots opgezette plechtigheden. Op zondag 11 juli, was er om half tien een plechtige dankmis, waarna op het kerkhof dodenhulde aan de overleden muzikanten en ereleden, gevolgd om 11 uur door een receptie op het gemeentehuis. In de namiddag begonnen de echte feestelijkheden met muziekkuitvoeringen van de 7 uitgenodigde fanfares. Een groot volksbal besloot die memorabele dag.

Maar dit was niet alles. Op zondag 18 juli speelden op het feestterrein achter de kerk om beurten 14 maatschappijen, dit van 14.00 uur tot 20.00 uur, toen de trekking van de uitgeloopte premies doorging.

• *De 50 leden en de 8 bestuursleden van Fanfare Sint-Cecilia na de vlaggewijding door pastoor A. Peeters en de processie in 1949.*

zittend van links naar rechts : Albert Torfs (alto), Louis Verhaegen, huidige voorzitter (kleine trom), Frans Lieckens (trompet), Aloïs Sluyts (trompet), Jos Lembregts (kleine trom), Marcel Keersmaeckers (bugel)
gehurkt : Jos Boons (bugel), Fons De Win (grote trom), Constant De Win (bugel), Fons Verbist (penningmeester en bugel), Gilbert Geerts (alto), Maurice Lieckens (sax-alto), Albert Vercammen (trompet), Edward Mariën (klarinet), Jefke Luyten (klarinet), Louis Sluyts (piston)
zittend, derde rij : Sooi Bats (bugel), Louis Van Den Eynde (bugel), Denis Keersmaeckers (bugel), Jos Van Beeck (sax-alto), Albert De Win (trompet), Frans De Winter (bugel), Louis De Win (piston), Jos De Keyzer (bugel), Louis Bats (bugel), Felix Bats (bugel), Frans Busschots (bugel), Emiel Lieckens (bugel), Frans Lieckens (bugel)
staande, vierde rij : August Peeters (voorzitter, voordien tuba), Ferdinand Engelen (ere-voorzitter), Jozef Op De Beeck (secretaris en trombone), Jefke Verhaegen (bugel), Jef De Win (kleine trom), Gust De Win (bugel), Flor Mariën (bugel), Gust Vercammen (tuba), Staf Van Den Eynde (bariton), Edward Op de Beeck (trombone), Sus Van Hout (bugel), Gust Torfs (alto), Emiel Lembregts (bombardon), Gust Verdonck (bestuurslid), Louis Peeters (alias Kromhout, bestuurslid), Louis De Win (muziekmeester)
laatste rij : Louis Lieckens (bombardon), August Kelber (bestuurslid), August Lembregts (trombone), Felix Torfs (vaandrig), Fons De Win (bombardon), Louis Mariën (bariton), Cyriel Van Dyck (tuba), Jos Lieckens (tuba), Albert De Winter (bariton), Louis Lieckens (tuba), Jef De Win (tuba), Frans Bats (tuba), René Van der Kelft (bariton)

Een reuze-receptie volgde dan voor al de fanfares die op 11 en 18 juli deelgenomen hadden.

In 1969 overleed muziekmeester Louis De Win. Meer dan 60 jaar had hij met veel kunde en toewijding het dirigeerstokje gehanteerd.

Een geschikte opvolger vinden was de boodschap. Het zou niet gemakkelijk zijn. Toch werd die nogal spoedig gevonden in de persoon van Edward Wuyts uit Lier. Van in't begin wist hij op een vlotte manier met de Bevelse mensen om te gaan. Door zijn eenvoud en innemende persoonlijkheid kon hij de geest van kameradschap, die steeds in de fanfare had bestaan, nog sterker uitbouwen, zodat hij zeer vlug de sympathie van bestuur en spelende leden verwierf. De repetities werden telkens bijna voltallig bijgewoond, zo konden de muzikanten zich volledig geven aan hun zinvolle liefhebberij.

Daar de samenwerking zo goed was, konden de

resultaten niet lang uitblijven. Hierna volgen er enkele.

Bij een stapmarchewedstrijd te Schilde in 1970 behaalde men de 1ste prijs met grote onderscheiding.

Na de concertwedstrijd te Kalfort-Puurs in 1974, waar de fanfare weer de 1ste prijs in 3de afdeling behaalde, speelde Sint-Cecilia in 2de afdeling.

En of ze die promotie waard waren !

Reeds op 't eind van 't jaar, toen ze pas voor de tweede keer in 2de afdeling optraden te Mechelen, speelden ze zich provinciaal kampioen van Antwerpen.

Inmiddels was reeds in 1970 een nieuwe vlag (de derde) besteld. De tweede uit 1949 was erg versleten en kon niet meer hersteld worden. Het ontwerp was van Paul Hibou. Ze werd ingehuldigd met een festival en een grote optocht van alle deelnemers door de gemeente.

De tachtiger jaren waren even succesvol.

De fanfare heeft een vaste kern van circa 35 muzikanten, zodat het komen en gaan van spelers, die soldaat worden, trouwen en verhuizen, goed kan opgevangen worden.

Elk jaar geeft de fanfare een muziekkavond. Het jaarlijks teerfeest vindt plaats in december. Regelmatig neemt ze deel aan verbroederingsfeesten van zustermaatschappijen uit het omliggende.

Een- of tweemaal per jaar trekt ze met een wandelconcert door de gemeente en is ze van de partij, zowel bij een sterfgeval van een medelid als bij een jubileum van een collega.

En zo belanden we in 1990. Toen werd het 125-jarig bestaan gevierd met een programma dat over zaterdag 1 september en zondag 2 september gespreid was. Zaterdags trad de brass band van Willebroek op en daarna de fanfare van Herenthout. Zondags waren er concerten door Sint-Cecilia van Nijlen en Berlaar en een demonstratie van de drumband Lyra uit Lier. Daarna trokken de deelnemende fanfares in stoet, met Bevel als laatste, door 't dorp. Een volksbal besloot deze geslaagde viering.

Op 29 oktober 1995, bij de viering van het 130-jarig bestaan, vergastte de Fanfare de Bevelaars op een jubileumconcert in het parochiecentrum. Zaterdag, 9 december, tijdens het jaarlijks teerfeest, werd de heer Wuyts gehuldigd, omdat hij 25 jaar dienst gepresteerd had als muziekmeester.

Momenteel worden er weer veertien jonge muzikanten opgeleid. Ze oefenen notenleer op blokfluit.

De financiering van dit alles scheidt aardig wat problemen. Wel wordt aan de 85 ere-leden een jaarlijkse bijdrage gevraagd (momenteel 250 fr.). Af en toe zijn er gulle gestes van gegoede inwoners en ook subsidieert het gemeentebestuur. Maar om rond te kunnen komen richt de fanfare sinds meerdere jaren met Sinksen-kermis in de grote zaal van het parochiecentrum aan het Heerdplein een benefiet-gebeuren in, waarvan de inkom en de tap het nodige geld in 't bakske moeten brengen.

En tot nu toe lukte dit aardig !

Een bedenking. "Hoe 't kan verkeren". Tot vóór 1940 werd tijdens de concert- en toneelavonden die Sint-Cecilia inrichtte een omhaling gedaan voor de behoeftigen van 't dorp. Nu is ze zelf aan ondersteuning toe.

Slotakkoord

In haar 130-jarige bestaan heeft de fanfare steeds een integraal en belangrijk deel uitgemaakt van het verenigingsleven te Bevel. Eendrachtig werd geijverd om goede muziek en ontspanning te brengen. Bij haar was iedereen welkom als hij of zij maar van goede wil was, wat muziek wilde leren en regelmatig kwam repeteren. Een conservatorium-opleiding is

hiervoor niet nodig. Alhoewel menig muzikant dit peil bereikt en er zijn voordeel mee doet.

Daar Bevel maar een klein dorp is, was het bijna vanzelfsprekend dat ook enkele muzikanten van over de grens, - de beek tussen Nijlen en Bevel-, kwamen meedoen. Ik denk hier aan het Molenbos, 't Kromhout en de Lege Baan, waar ook nu nog vele "virtuozen" vandaan komen.

Tot besluit van dit korte overzicht over het wel en wee van de nu 130-jarige Sint-Cecilia, volgt een lijst met in chronologische volgorde de namen van de 11 voorzitters en de 4 muziekmeesters, die zich in de loop van al die jaren verdienstelijk hebben gemaakt en nog maken om het "vaandel" van hun fanfare hoog te houden, door volkse muziek en ontspanning te brengen zoals hun stichters, het trio Ragheno, De Win en Haverals⁽³⁾, het bij het prille begin in 1865 op 't oog hadden. Wat hun, naar mijn mening, ten volle gelukt is. Proficiat!

☞ *Jef Peeters.*

• *Muziekmeester "Witje" De Win in 1967 : 60 jaar muzikant!*

FANFARE ST.-CECILIA BEVEL

Muziekmeesters

1865 de heer Van Hoven

1885 de heer Gust De Win

1906 zijn zoon Louis De Win

1969 de heer Edward Wuyts

Voorzitters

1865 Guillaume Ragheno

1867 Aloïs Haverals

1890 Joseph Haverals zijn zoon

1918 Frans Verheyen

1920 Jozef Van Tendeloo (sekretaris Bevel)

1923 Jozef Dillen

1932 Frans Mariën

1948 August Peeters

1966 Arthur Verreet (Sekretaris Bevel)

1976 Gustaaf Peeters (kleinzoon van August)

1995 Louis Verhaegen

• *St.-Cecilia in feestelijke optocht te Veerle op 16 augustus 1959.*

1) Dat de fanfare bij haar stichting een Franse naam meekreeg, kan ons nu verwonderen. Maar, als we weten dat Guillaume Raghenon uit een Waalse familie stamde (Montegnée) en dat destijds de notulen van de gemeenteraad zelfs in het Frans gesteld werden en er in

Bevel tot eind 1914 een Franse gemeentestempel gebruikt werd, wordt een en ander minder ongewoon.

(2) Tist De Win woonde aanvankelijk in een van de twee schamele huisjes die, met zicht naar de kerk, in de hof stonden van het huis, nu Dorp 90. Die huisjes waren eerder omgebouwde hutten. Zoon August, muziekmeester van 1885 tot 1906, werd in de volksmond Gust van Jo uit de hut genoemd. Rond 1900 werden die huisjes door Jef Huybrechts, smid, afgebroken. Het gezin De Win verhuisde dan naar herberg "Kievit", nu Nijlensesteenweg 70.

(3) Aloïs Haverals, tweemaal gehuwd, boerde te Bevel op de Machelvelden. De oude hoeve, den Alm genoemd, nu Kruideniersstraat 12, werd afgebroken en door een nieuwe vervangen. Ze is nu bewoond door Miel Tops en ligt op een motheuvel of (h)alm. In tegenstelling met de naburige lemen huisjes was ze in steen opgetrokken en domineerde als 't ware de omgeving. De boer van den "Alm" bezorgde het alaam aan de "heiboerkes" uit "den naburigen heikant".

Van de eerste naar de twintigduizendste...

Een wandeling door de eeuwen... op zoek naar mensen (3)

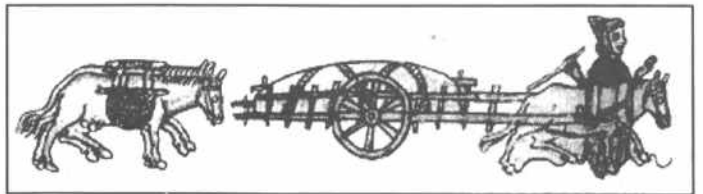

Ik zou, in plaats van verder te wandelen, eventjes een rustpauze willen inlassen in deze reeks en stilstaan bij het waarom van de heerdoptellingen, en de historie daarrond wat uitgebreider bekijken. Maar allereerst:

Een rechtzetting

In mijn vorige bijdrage heb ik de "heerdoptelling" van 1435 of 1437 (het jaartal verschilt naargelang de bron) de oudst-gekende haardtelling genoemd. Dat blijkt onjuist te zijn. De oudste haardtelling heeft reeds in de 14de eeuw plaatsgehad: in 1374 om precies te zijn. Meer dan een halve eeuw vroeger dus! Over het waarom van deze en volgende haardtellingen volgt hierna meer, nu eerst de cijfers.

Ook deze haardtelling geeft ons geen aparte cijfers voor de Bijvang. Bij de haardtelling van 1374 werden in Lier 795 haardsteden geteld, waarvan er 636 belastingen dienden te betalen. Waaruit wij de intrieste conclusie moeten trekken dat de bewoners van 159 huizen op 795 of 1 op 5 te arm waren om verplicht te worden belastingen te betalen !!! Twintig procent of dubbel zoveel als bij de volgende haardtelling. En wij vonden tien procent al zo'n enorm percentage! Uit een vergelijking tussen de tellingen van 1374 en 1435-37 blijkt dat het aantal huizen op Liers grondgebied bijna verdubbeld is terwijl het aantal "arme heerden" nauwelijks gestegen is (166 tegenover 159). Daaruit besluiten dat de situatie voor onze voorouders zoveel beter was geworden is voorbarig, o.a. omdat niet zeker is dat precies dezelfde criteria werden gebruikt om iemand al dan niet vrij te stellen van belastingplicht en een hoog geboortecijfer alleen de bevolkingsaan groei niet verklaart. Dus moeten wij besluiten dat ook andere verklaringen moeten worden gezocht. Over de levensomstandigheden ten tijde van deze haardtelling en de (mogelijke) uitleg voor de verdubbeling van het aantal haardsteden in de periode tussen 1374 en 1435-37 vertel ik U meer in een latere bijdrage maar deze rechtzetting en de cijfers van de oudste (?) haardtelling wou ik U dadelijk doorspelen.

• *Tekening uit het rentenboek van Oudenaarde.*

Over de "heerdoptellingen"

Waarom?

Het begin van het waarom van de haardtellingen moeten we zoeken in de BLIJDE Inkomst. Dit charter (oorkonde betreffende verleende of erkende rechten of vrijheden) is misschien wel het beroemdste document uit de middeleeuwse geschiedenis van de Lage Landen. Meer dan vier eeuwen zal het - bindend voor alle partijen - de verhouding regelen tussen de vorst van Brabant en zijn onderdanen. De Brabanders bezaten nu immers een stuk perkament waarmee ze hun vorst op de vingers konden tikken. Wat zij nooit nalieten ook daadwerkelijk te doen. De BLIJDE Inkomst is het orgelpunt van een ontwikkeling die ruim een eeuw heeft geduurd. Sinds het overlijden van Hendrik II in 1248 werden bij troonswisselingen - onder druk van de steeds machtiger wordende steden - allerlei afspraken gemaakt tussen het volk van Brabant en de hertog. Drie zaken speelden een belangrijke rol bij het gestaag slinken van de hertogelijke macht :

ten eerste : op kritieke ogenblikken sloten de steden verbonden om hun belangen veilig te stellen ;

ten tweede : bij de opvolging van de overleden hertogen waren er bijna elke keer problemen : of de erfgenaam was nog minderjarig of (zoals in 1356) er waren slechts (sic) vrouwelijke nazaten voorhanden ;

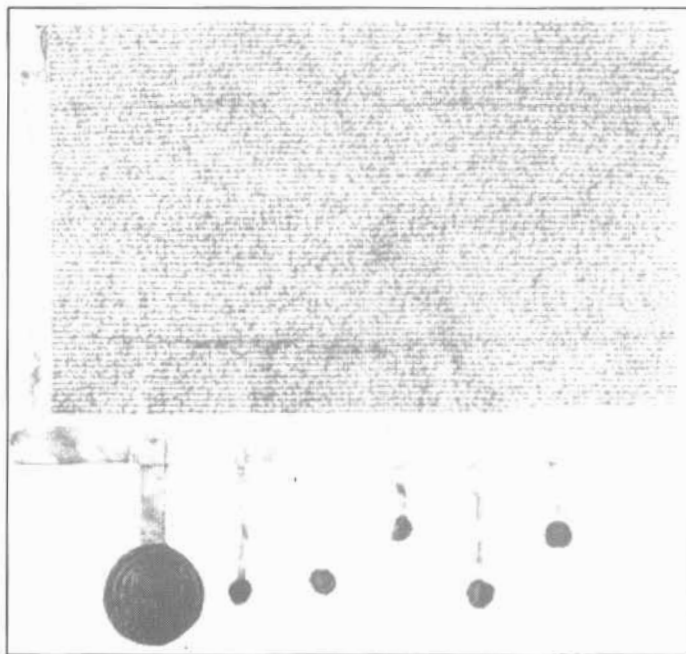
ten derde : de toestand van de hertogelijke schatkist was - zacht uitgedrukt - belabberd. Normaal gezien haalden de hertogen hun inkomsten vooral uit de opbrengst van hun domeinen en de retributies voor het wind- en tolrecht die aan de hertog verplicht waren (de wind, water- en landwegen waren van oudsher in het bezit van de landsheer en voor het commercieel gebruik ervan diende men een bijdrage - retributio = vergoeding - te betalen). Steeds regelmatig moest de hertog "Bedes" richten aan de rijke steden om hen geld te vragen om zijn financiële put te vullen, in ruil waarvoor de steden allerlei privileges eisten.

Dit brengt ons naar de 3de januari 1356 - nu 640 jaar geleden - toen Johanna van Brabant en haar echtgenoot Wenceslas bij hun inhuldiging plechtig beloofden "tot in ewelicken daghen" de in de oorkonde opgenomen bepalingen in acht te zullen nemen. De precieze inhoud van de 34 artikelen van dit charter zullen wij later wel eens uitgebreid behandelen. Belangrijk in verband met de haardtellingen is dat de steden een verregaande controlerende bevoegdheid kregen over de inning en de besteding van de "Bedes" én bovendien was ook bepaald dat wanneer de hertog zich niet aan de afspraken hield of de Raad van Veertien (10 vertegenwoordigers van de 6 belangrijkste steden + 4 edelen) negeerde, zijn onderdanen van alle gehoorzaamheid ontslagen werden. De hertog was dus verplicht bij het heffen van nieuwe belastingen rekening te houden met de bezwaren en gevoeligheden van zijn stadsbesturen. En dat is de direkte aan-

leiding voor het houden van de haardtellingen : in de steden waren de machtigste lieden de koopmannen en de ambachtslieden en die hadden grote bezwaren tegen het invoeren van nieuwe of hogere tolrechten (die troffen immers vooral hén). Daarom verzocht Wenceslas (na zijn nederlaag tegen de milities van Gulik moest hij flink wat losgelden betalen) om een bijkomende bede onder de vorm van een "persoonlijke" belasting. Daarvoor moesten natuurlijk de "personen" op de één of andere manier geteld worden : dus besloot men tot haardtellingen!

*E*n de burger... die betaalde (noodgedwongen)... als hij kon. Er is inderdaad, werkelijk, niets nieuws onder de zon !!!

⇒ Rosette Rymenants

● *Het charter van de Blijde Inkomst (1356).*

BRONNEN

- * Geschiedenis der gemeenten Kessel, Bevel, Nijlen, Emblehem en Gestel - J.B. Stockmans, 1910
- * Geschiedenis der stad Lier - Anton Bergmann, 1873
- * Antwerpen door de eeuwen heen - Kan. Floris Prims
- * Economische en sociale geschiedenis van de Lage Landen Dr. J.A. Van Houtte, 1964
- * Turnhout en de Kempen - Kan. J. E. Jansen, 1946
- * Twintig eeuwen Vlaanderen - Heideveld-Orbis, Hasselt, 1972
- * Lier, voorheen en nu - Arthur Lens, 1986
- * Spectrum Atlas van historische gebeurtenissen in de Lage Landen - Samenstelling Willem Velema, 1985

In Memoriam

Dankbaar om haar liefdevol, dienstbaar leven herdenkt De Poemp Mevrouw Mathildis Engelen (09.1917 - 01.1996), moeder van Anny Gilis.

1936-1944: Van Juffrouw Mercelis tot Meester Heylen

De bijdragen in onze "Poemp" over mensen van bij ons hebben de bedoeling bekende en/of verdienstelijke Nijlenaren een podiumplaatsje te bezorgen, hen aan onze nakomelingen voor te stellen en hen zo een blijvende bekendheid te geven.

Bekend en verdienstelijk in hun tijd en waard een plaatsje te bezetten in deze galerij, zijn zeker de Nijlense leerkrachten uit de tijd van toen. Jaar na jaar, een half mensenleven lang, hebben zij honderden Nijlense jongeren leren lezen, schrijven en rekenen. Graag zou ik de huidige generatie en allen die deze "mensen van bij ons" niet gekend hebben, met hen en met hun school (en al wat ik mij daarvan nog kan herinneren) laten kennis maken.

1936 - 1937 : A is de appel...

Begin september 1936. Twee maanden voordien hadden wij met een tachtigtal jongens de bewaarklas of kleuterschool (voor de spotters de papschool) van de Nijlense nonnekens verlaten, waar wij twee schooljaren hadden bij doorgebracht. Hier denken wij aan de zusters Liboria en Gudule.

Die dag stond ik met 35 tot 40 kameraadjes vol verwachting, maar toch ook een beetje bang en wantrouwig voor die grote poort van de "grote" ("nief") school aan de Kerkeblokken. Konden we hier zomaar binnenstappen? De overige Nijlense jongens, zij die over de spoorweg woonden, moesten naar de "grote" ("ouw") school in de Gemeentestraat de lessen gaan volgen.

We moesten plaats nemen op oude, houten banken met lessenaars, die ooit wel eens een laagje vernis gezien hadden. In het bovenblad bevond zich een gaatje met daarin een witte porseleinen inktpot, die later méér met zwarte inkt ondergemorst dan proper was. Onder het bovenblad was een ruimte voorzien waarin we ons schoolgerief konden opbergen. Dat bestond enkel uit het hoognodige, zoals een lei, die wel in houten lijst zat, maar niet altijd op zijn plaats bleef zitten, een griffel, een pennestok en een paar schriften.

Wie van thuis uit wat gesteund werd, wat zeker niet voor iedereen het geval was, had een boekentas of "ne kazak" en een pennendoos of een "kaske". De pennestok mochten wij in het 1ste studiejaar, zeker in 't begin, nog niet gebruiken. Er werd meest op de lei geschreven. Ze afvegen was voor een deel van de

jongens een kwestie van genoeg speeksel en de mouw van trui of stofjas. Anderen - en zo hoorde het - gebruikten daarvoor een sponske dat opgeborgen zat in een daarvoor bestemde doos.

Het jaar begon met het leren van het ABC aan de hand van een lied. Ik geloof dat het als volgt begon:

A is de appel zo dik en rood.

B is de bakker, die bakt voor ons brood.

C is Charlotte, die drinkt chocolat...

en zo verder, het hele ABC.

We werden opgevangen door een Juffrouw, die zei dat ze Juffrouw Mercelis heette. Op het einde van het 1ste leerjaar hebben wij ook nog les gekregen van Mevrouw Quadens (Madame De Boekt).

Het jaar van de trainer

1937 - 1938, bij Meester Driesen. (Zou die aan spreek-titel niet zo goed als verdwenen zijn?). Hij is in mijn herinnering als de strengste leraar blijven voortleven. Hij hield van orde en tucht in de klas. Deugnietereien en fratsen, die nogal eens gebeurden, werden fameus afgestraft. Wat daarom niet wil zeggen dat hij onrechtvaardig was. Hij was zeer populair bij de meeste Nijlenaars, was speler en trainer bij voetbalclub Nijlen en lang één van de spilfiguren van deze club. Naar hem werd zowel in als buiten de klas met respect en ontzag opgekeken. Hoewel dat jaar al sommige leraren voor het leger werden opgeroepen, verliep het schooljaar toch nog regelmatig: wij zaten heel het schooljaar bij Meester Driesen in de klas.

1938 - 1939 : Mobilisatie en variatie

Dat jaar werd de mobilisatie afgekondigd. Klassen werden samengevoegd of werden door waarnemende onderwijzers geleid. Het schooljaar zijn wij begonnen met Meester Van Rompaey als leraar. Hem herinner ik mij als een stille, goedgehartige man, die dat jaar nog werd opgeroepen voor het leger. Hij werd vervangen door een dame, die plechtig, in grote letters op het bord schreef dat ze Juffrouw Jaspers heette. Ze had een buitengewone verering voor Onze-Lieve-Vrouw, en ik geloof dat ze iedere jongen van de klas zijn leven wou laten beteren. Niet lang daarna werd zij (maar voor korte tijd) vervangen door Meester Op de Beeck. Dat schooljaar hebben wij minstens 4 verschillende leraren gehad. Onze opleiding was navenant. Door de samenvoeging van sommige klassen en het groot aantal leerlingen ontstond plaatsgebrek. Dus werden het "koolkot" en het "pomphuis" van de school omgevormd tot klaslokalen. Voor ons zijn die klassen echter altijd "pomphuis" en "koolkot" gebleven!

Ongetwijfeld halen onze foto's bij vele Nijlenaars jeugdherinneringen op: mobilisatie, oorlog, bevrijding... of gewoon een onbezorgde schooltijd? Aan hen moet zeker niet gevraagd worden "Kent gij ze nog?"

• *Het onderwijzerskorps van de 'nief' school, jaar 1937 - 1938. We herkennen, van links naar rechts: zittend : Mevrouw Quadems, Hoofdonderwijzer Lieckens en Meester Verelst; rechtstaand: Meester Driesen, Meester Van Camp, Meester Van Nunen en Meester Van Rompaey.*

1939 - 1940 : En toen begon de oorlog

Een van mijn ongelukkigste jaren uit het lager onderwijs. Door de mobilisatie waren de lessen al onregelmatig, en wat iedereen al geruime tijd verwachtte, gebeurde. Op 10 mei 1940 viel het Duitse leger België binnen. Iedereen pakte zijn bijzonderste bezittingen samen en begon aan een uitzichtloze vlucht. Van schoollopen is dat schooljaar niet veel meer in huis gekomen. Dat ongelukkig schooljaar hadden wij Meester Van Nunen. Die meester was iemand die over elke situatie en over zijn leerlingen in alle omstandigheden de baas bleef. Ondanks zijn streng uiterlijk was hij een man met een gouden hart bij wie iedereen graag in de klas zat. Ik denk dat wij, ondanks de beperkte tijd en middelen, dat jaar, dank zij Meester Van Nunen, nog heel wat hebben geleerd.

1940 - 41 - 42 :

Wij lusten soep en ook de vitaminen

Hoewel het oorlog was, begon het schooljaar toch in september. Meester Van Camp deed het 5de studiejaar. Van hem hebben wij, de jongens van ons jaar, ongetwijfeld de meeste kennis meegekregen. Hij is ons gevolgd naar het zesde en zelfs gedeeltelijk naar het zevende studiejaar. Hij is mij bijgebleven als een man van vele initiatieven, een volkse mens, begaan met ieder van zijn leerlingen. Hij startte na de schooluren, voor wie het wilde, een cursus in de Franse taal, richtte opstelprijskampen in (met steun van het Davidsfonds) voor verschillende klassen, enz. Hij maakte afspraken met zijn leerlingen om tijdens de vastenperiode de H. Mis bij te wonen. Onder zijn leiding hebben wij in 1942 een leerrijke fietstocht gemaakt, met bezoek aan en rondleiding in het klooster van Tongerlo.

De oorlogsjaren '40 - '45 waren desastreus, zowel voor de leerlingen als voor de onderwijzers. Menig keer zijn

wij van school terug naar huis gestuurd. Soms waren er gewoon geen kolen om de klassen te verwarmen. Een volgende dag was er dan weer geen hout om de grote, zwarte kolenkachels aan te maken. Schoolgaan was meer dan leren in die slechte tijden. Waarschijnlijk omwille van de rantsoenering van het voedsel en de bezorgdheid van de overheid voor de volksgezondheid kregen de kinderen twee- tot driemaal in de week soep. Later ook nog koeken en vitaminen. Alles gratis uiteraard.

Vindingrijk als hij was, had Meester Van Camp hierop een passend lied gecomponeerd. Het bestond uit verschillende strofen en een refrein. Iedere keer trok heel de klas in de maat en zingend naar het "soeplokaal", toen in de oude "Doornboom", nu Bank Brussel Lambert in Nijlen-centrum, waar de soep werd klaargemaakt... en gegeten. (Heel die organisatie stond onder de leiding van Amelia Davidson, door iedereen gekend als Amelie van de soep). Ik geloof dat het lied zo begon:

*Wij lusten soep, en ook de vitaminen.
Wij krijgen koek, laat Winterhulp er zijn.
Laat vloeien met een milde gulp
De steun van moeder Winterhulp.*

Het refrein luidde aldus:

*De soep is goed, ze kan niet beter wezen.
De soep is goed, ze kan niet beter zijn.*

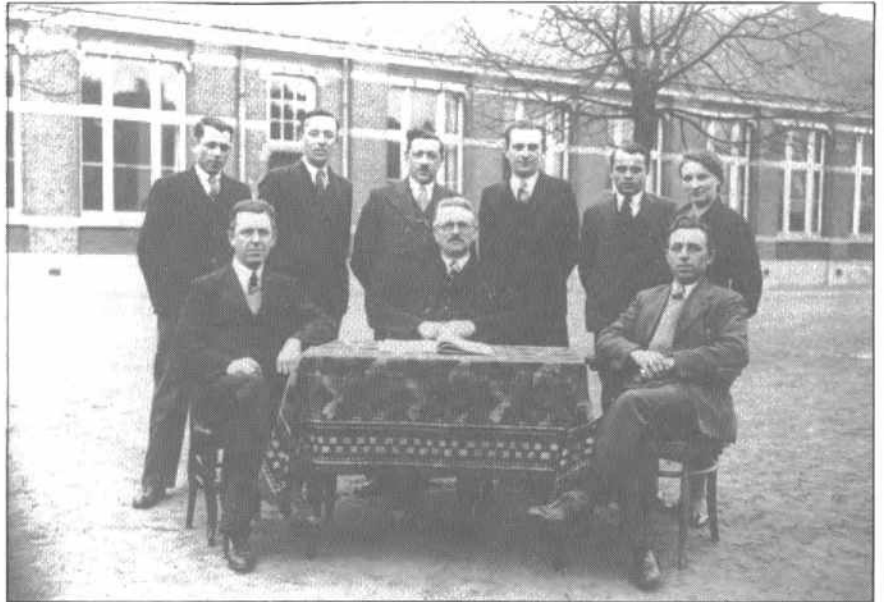
(Winterhulp was een in de oorlog opgerichte vereniging met als doel materiële hulp te bieden aan de armen en noodlijdenden. Haar zorg ging in de eerste plaats naar de jeugd.)

*H*et onderwijzerskorps van de "ouw" school, jaar 1937 - 1938. Het zijn, van links naar rechts:

zittend : Meester Mariën, Hoofdonderwijzer Mercelis en Meester Heylen. Deze laatste gaf vanaf 1943 les in de 'nief' school;

rechtstaand : Meester Anthonis, Meester Nelis, Meester Lenaerts, Meester Wellens, Meester Demeersman en Mevrouw Mercelis.

1942 - 1943 :

De hoofdonderwijzer speelt muziek

Dat schooljaar hadden wij drie leraren in de klas. De eerste maanden was dat nog Meester Van Camp. Later werd dat Meester Verelst. Elke dinsdag kregen wij zangles van Meester Lieckens, die hoofdonderwijzer was. Slechts enkele maanden heeft Meester Verelst ons les gegeven. Hij blijft in mijn herinnering als een joviale, volkse mens. Volgende gebeurtenis tekent hem helemaal.

Mijn vader, die net zoals zoveel andere Nijlenaren in het buitenland tewerkgesteld was (hij in het Oostenrijkse Salzburg), was op een dag, na 4 à 5 maanden van huis te zijn geweest, geheel onverwachts gedurende de schooluren thuisgekomen. Meester Verelst, die dat op een voor mij onbekende manier was te weten gekomen en die mij de vreugde van het weerzien niet langer wilde onthouden, kwam voor mij staan in de klas en riep, met de arm wijzend in de richting van de deur, op gemaakt strenge toon : "En wilt ge wel eens maken dat ge naar huis zijt!" Zonder verdere commentaar. Zo was Meester Verelst.

1943 - 44 : Het eindjaar.

Meester Heylen zet de puntjes op de i.

Eindelijk waren wij in de "grote" klas aangekomen, met nog amper de helft van de leerlingen van het eerste leerjaar. Sommigen waren "blijven zitten", anderen hadden de Nijlense schoolbanken verlaten en volgden de lessen voornamelijk aan het St.-Gummaruscollege in Lier.

Dat jaar hadden wij elke maandag les van Meester Lieckens. Hem beschouwden de meeste jongens - ook ik was daarvan overtuigd - als de meest geleerde leraar van heel de school. Muziek was een belangrijke

les voor de Meester. Met zijn viool begeleidde hij ons bij iedere zangles. Ook wiskunde en eerste beginselen van de moeilijke stekunde kregen wij van hem. God en vaderland stonden bij Meester Lieckens hoog in het vaandel. Uit zijn betogen in de klas klonk dikwijls zijn afkeer voor de bezetters van ons land. Van hem hebben wij het vaderlands lied geleerd, hoewel het toen ten strengste verboden was het te zingen.

De vier andere dagen van de schoolweek hadden wij Meester Heylen. Ik geloof dat het het eerste jaar was dat hij les gaf aan de "nief school". De vorige jaren was hij leraar aan de "ouw" school. Hoewel soms streng optredend in de klas, was hij buitengewoon geliefd. Wij, zijn leerlingen, hebben Meester Heylen ervaren als een verwoed natuur- en dierenliefhebber. Lessen over de landbouw en de boerenstiel hadden bij hem een speciale plaats.

In dat laatste studiejaar, in de "grote" klas, prijkten op het bord en op de muren veelzeggende spreuken, als:

Jonge leeglopers, oude bedelaars!

Doe wel en zie niet om!

Wie stilstaat, gaat achteruit!

De tijd vliegt snel, gebruik hem wel.

Deze spreuken vertolkten ongetwijfeld de doelstellingen van de schoolse opvoeding uit die tijd.

*M*oge deze kleine bijdrage een hulde zijn aan de bovenvermelde Nijlense onderwijzers. Velen van hen zijn intussen reeds overleden, maar niemand van de honderden bengels die bij hen op de schoolbanken zaten is hen vergeten. Daar ben ik zeker van.

Hypoliet Budts.

Overstroming in 1850 en 1851

Het moest nu maar eens gedaan zijn met die jaarlijks weerkerende waterellende. De smalle kasseiweg van Nijlen naar Broechem was enkele malen per jaar onderbroken en boeren of kooplui die het toch met paard en kar waagden, riskeerden dier en lading te verliezen. Tijdens de winter was het sommige jaren een grote water- of ijsvlakte. Gans de vallei der Kleine Nete, van Nederviersel tot aan de poorten van Lier, kampte met wateroverlast. De lage beemden en akkers op de linker- en rechteroever van de Nete moesten het telkens weer ontgelden. Na herhaalde klachten uit de gemeenten Grobbendonk, Viersel, Nijlen en Emblem schoot het Provinciebestuur in actie. Op 19 april 1851 ontving het Nijlense gemeentebestuur een brief van de arrondissementscommissaris dat *ene bevoegde commissie* in het leven was geroepen om deze zaak met alle kracht aan te pakken. Op het "secretariaat" te Nijlen werd een register geopend om zowel met "geschreivene" als met "het mondelingsche" rekening te houden. Maar helaas... zuchtend schreef secretaris De Cnaep:

Overwegende dat den register geopend op het Secretariaat dezer gemeente de 15^{den} november jongstleden, om zoo wel de geschreivene als de mondelingsche aenmerkingen daerin aen te teekenen, die door het publiek en belanghebbenden over dit gewichtig punt zouden ingeleverd of gedaen worden, negatiefelijk is moeten gesloten worden, niet tegenstaende de rugtbaerheid daerover gegeven.

Dan maar zelf de hand aan de ploeg geslagen... en de Nijlense raad beviel van het volgende achtpuntenprogramma dat in schoonschrift en op kostelijk schepapier naar "de bevoegde commissie" werd verzonden.

A. Oorzaken der Overstromingen

- 1° De waters afkomende van de Kempische Vaert door de gekanaliseerde Kleine Nethe.
- 2° De afleidingen der overvloedige waters van de vennen en moerassen en heidegronden in de Kempen om dezelve tot bebouwing en opbrengst te brengen.
- 3° De waters voorskommende van de besproeiing der Kunstbeemden (?)

B. Middelen te gebruiken om overstromingen te beletten.

- 1° De afbraek van den Watermolen aen de Molpoort te Lier.
- 2° Eene nieuwe loop te trekken door de vallei van de Schollebeek om zo de vele waters te ontlasten beneden de stad Lier.
- 3° De Nete aen de Lovensche Poort te Lier te verbreden bij middel van nog eenen boog te verlengen.
- 4° De verlengenis van de Nijlen-beek, haren loop nemen de benedenwaerts, door de zoogenaemde Krekelbeek te verdiepen, te zuiveren en de steen-klippen die op het bed derzelve op sommige plaetsen nog gevonden worden, te doen veredwijnen, te beginnen van haren mond beneden het eerste Sas, en zo opwaerts tot boven het tweede Sas.
- 5° De Bollaek, liggende aen de overzijde of regterboord van de Nethe, merkelijk te verdiepen en te verbreden alzo het zeer klaer te zien is dat dezelve te ondiep en veel te smal is om alle bovenwaters op den gewenschten tijd hunne aflossing bekomen.
- 6° De gekanaliseerde Kleine Nethe algemeenlijk te verdiepen door het uitschieten van zandplaten en steenklippen om alzo de schipvaart te bevoordeelingen en ook om te voorkomen dat hare dijken overstroomden zoo als het maer al te dikwijls te Nijlen plaets heeft.
- 7° Deszelfs dijken te versterken en te verhoogen en wel bijzonderlijk van beneden de pachthoef, het Klein Elsendonck tot aen het derde Sas, alzo de ondervinding dikwerf geleerd heeft dat de dijken daer door overvloedige regens aen overspoelingen onderhevig zijn bijzonderlijk op de twee gehuchten de Paddekoten en de Bist onder Nijlen.
- 8° De dijken van de kom of Bassin aen het Groot Elsendonck te verhoogen en te versterken vermits dezelve veel te laeg en te slap zijn en aldaer altijd overspoelen.

De tegenwoordige beraedslaging zal toegezonden worden aen commissie voormeld, in hare aenstaende vergadering te Herenthals.

Ter ordonnantie,
De Secretaris
De Cnaep.

De Burgemeester
L. Beirens.

Bedachtzame en wijze lieden der commissie te Herenthals zullen misschien gefluisterd hebben dat de laatste maal dat de Nete uitgediept werd, dit gebeurde onder "den Hollander", voor 1830. Maar andere en misschien voorzichtigere lieden der commissie zullen hardop gezegd hebben dat "den Belg" toch ook de regen niet kon tegenhouden. In hoever het Nijlense achtpuntenprogramma invloed heeft gehad op het (veel) latere Sigmaphan is me niet bekend, maar dat ik eens graag zou snuffelen in de schuiven van de "Bevoegde Commissies" staat als een paal boven 't Netewater.

☞ Jos Bastiaens.

